

De
*Hollandsche
Molen*

A portrait of Nico Jurgens, an elderly man with glasses and a red t-shirt, standing in front of a yellow wooden wall. The image is part of a magazine spread, with a bright yellow background on the left side.

'Apetrots' op zijn levenswerk, de
terugkeer van de Keldonkse molen

Nico Jurgens,
gepassioneerde en eigenzinnige
bouwhistoricus en molenaar

In actie op de molen van Luysgestel. (Foto Wim Jurgens)

“Het mooiste aan het vak bouwhistoricus is dat je door een onderzoek het leven van vroegere generaties leert kennen, dat je er als het ware contact mee maakt.” Eén van de uitspraken van Nico Jurgens (geb. 1950), bouwhistoricus én korenmolenaar. Zijn passie voor bouwhistorisch onderzoek en die voor het korenmolenaarsambacht staan centraal in dit gesprek. Ook is veel ruimte vrijgemaakt voor zijn levenswerk: de terugkeer van korenmolen De Hoop in het Noord-Brabantse Keldonk.

Nico baseert zijn kennis voor een groot deel op zijn ervaringen uit de praktijk en op het door hem verrichte onderzoek. In zijn lange carrière ontwikkelt hij zo een volstrekt eigen visie, die hij ook nadrukkelijk uitsprekt. Daarmee oogst hij waardering, maar, zoals het vaak gaat bij uitgesproken meningen, roepen deze ook wel eens weerstand op.

‘Hier ben ik op mijn plek’

Zijn wieg staat in Eindhoven. Hij maakt als kind voor het eerst kennis met molens tijdens fietsritjes met zijn vader in de regio. Samen met hem en later alleen, geïnspireerd door de eerste uitgave in 1961 van het boek *Molens van Stokhuyzen*, ziet hij vele molens. Het is vooral de techniek die hem fascineert, in combinatie met de oudheid. Zijn interesse blijft groeien.

Sterker nog, na een bezoek aan de malende molen van Geldrop overvalt hem het gevoel van ‘hier ben ik op mijn plek’.

Hij komt begin jaren zeventig in contact met Het Gilde van Vrijwillige Molenaars en ontmoet daar Harm van Huis, vrijwillige molenaar op De Meeuw in Garnwerd, die een zuiver molenbrood bij zich had. Dit maakt hem nog enthousiaster voor het molenaarsambacht.

Keldonkse molen

Ondertussen blijft hij molentochten maken. Als 15-jarige bezoekt hij de Keldonkse molen (molen De Hoop in Keldonk), die op dat moment in een matige staat verkeert. Ondanks deze aanblik is hij meteen onder de indruk van het werktuig. Hij besluit: ‘Deze molen wil ik behouden’. De terugkeer van deze molen vormt een

Molen De Hoop in Keldonk stond er anno 1972 als een wrak bij.
(Foto: archief Nico Jurgens)

Zijn levenswerk is voltooid. De herboren molen De Hoop vlak na de ingebruikname in 2018.
(Foto: Archief De Hollandsche Molen)

Nico Jurgens (links) in overleg met vlnr. Jos en Jan Verbrugge van Stichting De Keldonkse Molen en molenmaker Wim Adriaens. (Foto: Stichting De Keldonkse Molen)

– hele lange – rode draad in zijn carrière. Het project legt tevens de kiem van zijn bouwhistorische belangstelling.

Sloop blijkt, tot teleurstelling van Nico, niet te voorkomen. Eind 1972 wordt de molen afgebroken en lijken de kansen op herbouw nihil. Het geluk is dat de molenmaker veel onderdelen meeneemt naar zijn werkplaats met het idee de molen elders ooit weer op te bouwen. Voor Nico dé kans de behouden onderdelen op te meten. Hij verdiept zich in molenbouw en weet na enige tijd een nauwkeurige reconstructie-tekening te maken. In deze periode wijst bouwhistoricus Dick Zweers hem erop dat hij, zonder

het te weten, al met bouwhistorisch onderzoek bezig is!

Onderzoek

Vele jaren is hij bezig met (archief)onderzoek naar de herkomst van de molen en komt daarbij tot een bijzondere ontdekking. Het lukt in die periode echter niet om de molen te herbouwen. Tot in 2006/2007 de kans zich aandient aan te sluiten bij een lokaal initiatief om de molen te herbouwen. Zijn geduld en doorzettingsvermogen worden beloond. Nico neemt contact op met de initiatiefnemers en al spoedig blijkt dat deze mensen serieus bezig zijn en bovendien ervaren restauratiebouwwerkers en een

lasser binnen hun gelederen hebben. Zij willen graag op vrijwillige basis aan de slag met de herbouw van de molen. Het duurt daarna nog ruim 10 jaar, waarin allerlei met name financiële hobbels genomen moeten worden, voordat de jeugdroom van Nico is gerealiseerd. Op de vraag welk gevoel overheerst na dit levenswerk antwoordt hij: “Ik ben apetrots. Want het is natuurlijk de realisatie van mijn droom. Maar dat niet alleen, ik zie dit project als hét voorbeeld van de visie die ik zelf heb ontwikkeld. Ik weet zeker dat zonder deze benadering de molen niet zou zijn teruggekeerd. Daarnaast genoot ik van de samenwerking. Dat een grote groep mensen met allemaal dezelfde intentie aan die molen gewerkt heeft, waarbij in wezen iedereen van die vrijwilligers een onmisbare rol gespeeld heeft.”

Wat is bouwhistorisch onderzoek?

Nico stelt, kort gezegd, dat bouwhistorisch onderzoek een onderdeel is van historisch onderzoek naar de geschiedenis van de mensheid. “Daarbij gaat het specifiek om de fysieke bouwgeschiedenis van verschillende bouwwerken. De bouwhistoricus probeert aan de hand van constructies, materialen en bouwsporen te herleiden wat het betreffende bouwwerk heeft meegemaakt en wat er aan dat bouwwerk veranderd is.”

‘Waardeloze wieken’

Begin jaren zeventig, tijdens de energiecrisis, zijn er volop plannen om windenergie te gaan gebruiken. In die tijd werkt Nico op een natuurkundig laboratorium met een erg grote bibliotheek, waar dus alle wetenschappelijke literatuur voorhanden is. Hij verdiept zich in de mogelijkheden van wind en dan met name in relatie tot de aerodynamische eigenschappen van de traditionele windmolen. Hij heeft contact met studenten van de toenmalige Technische Hogeschool in Eindhoven, die zich bezighielden met windenergie. Hij laat hen de standerdmolen van Bergeijk zien. Volgens de studenten waren de wieken waardeloos en helemaal verkeerd gemaakt. Nico wijst hen erop dat die molens ontstaan zijn in de praktijk en dat ze dus waarschijnlijk nog niet zo slecht zijn, in acht genomen dat destijds alleen maar hout en zeildoek beschikbaar waren. Volgens de studenten zat er toch echt wel een grote fout in.

Nico vertelt ook over de bouw van een windgenerator voor De Kleine Aarde. De Kleine Aarde was het alternatieve centrum in Boxtel onder leiding van Sietz Leefflang. Hij kreeg de gelegenheid om hem te bekijken. Toen hij de constructie zag, zei hij: dat kan nooit goed werken. Het geheel was gebaseerd op windtunnelonderzoek en dat is heel wat anders dan ‘in het veld’. In een windtunnel is de luchtstroming constant, terwijl in werkelijkheid de wind voortdurend heen en weer gaat qua richting, maar ook qua kracht. Vaak zitten er ook turbulenties in. Later bleek inderdaad dat de betreffende windgenerator maar een derde van de opbrengst had die theoretisch was berekend.

Een roede van de Uitwijkse Molen in Uppel wordt nauwkeurig opgemeten.
(Foto: Jet Vingerling)

Daarbij is volgens hem behalve een sterk analytisch vermogen een enorme kennis van bouwen in het verleden geboden. “Dan gaat het niet alleen om materialen en constructies, maar ook van de hele vormgeving.”

Hij vindt overigens dat de bouwgeschiedenis van molens in verhouding met andere gebouwen betrekkelijk beperkt is. Nico gaat ook uitvoerig in op de dwarsverbanden die er in zijn ogen zijn tussen bouwhistorisch onderzoek en andere disciplines, zoals archeologie en historische geografie.

Ongewenste ontwikkeling

“De eerste bouwhistorici waren bevlogen liefhebbers die niet op een uurtje meer of minder keken”, vindt Nico. “Deze mensen beschikten

over ontzaglijk veel kennis, maar zij waren zakelijk minder sterk.” Ook al behoort hij niet direct tot deze pioniers, toch is deze typering zeker op hem van toepassing. Lange tijd was, mede vanwege de weerstand destijds van de molenafdeling van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (nu Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), bouwhistorisch onderzoek van molens een ondergeschoven kindje. Dit verandert na de, in veler ogen, legendarische toespraak van professor Jos Bazelmans (destijds Hoofd sector Kennis Erfgoed bij de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten; red.). De status van bouwhistorisch onderzoek stijgt en wordt commercieel interessant. Het gevolg was volgens Nico dat er onderzoekers opstonden waarvan je aan de kwaliteit zou kunnen twifelen, maar die wel wisten hoe zij opdrachten konden binnenhalen. Aan de basis van deze ongewenste ontwikkeling ligt volgens hem de politieke keuze voor de vrije marktwerking. De door de politiek bepaalde verwachting dat de markt zichzelf reguleert komt, ook in dit werkveld, niet uit.

Beroepsmolenaarschap

Midden jaren zeventig kiest Nico ervoor aan de slag te gaan als korenmolenaar op de molen van Moergestel, een even daarvoor gerestaureerde standerdmolen. In de ogen van Nico

Nico scherpt midden jaren 70 een molensteen in de standerdmolen van Moergestel. (Foto: Karel Jurgens)

eigenlijk geen goede molen voor een professioneel molenaarsbedrijf: weinig opslagruimte, beperkte ruimte om graan te schonen etc. Hij denkt echter ‘ik kan hier een begin maken en kijk later wel verder’. Het lukt hem wel na enige tijd een goede particuliere klantenkring op te bouwen.

Later blijkt dat de molen ondanks de restauratie, toch gebreken vertoonde waardoor het steeds moeilijker werd om er goed mee te werken. Tegelijkertijd constateert hij dat de hausse in de jaren zeventig voor alternatief

leven afnam en daarmee ook de vraag naar ambachtelijk molenbrood. Inmiddels ontwikkelt hij zich steeds meer als bouwhistoricus, een vak dat veel tijd en energie vraagt. Hij concludeert dat door deze ontwikkelingen hij op een andere plaats is uitgekomen dan waar hij van gedroomd had. Van spijt is echter beslist geen sprake. Het leven als bouwhistoricus gaf hem veel voldoening, maar..... zo bekend hij: “Het is wel zo, tot op de dag van vandaag, als er een mooie maalwind staat, dan krijg ik jeuk. Dus ik denk dat als ik nu nog molenaar geweest zou zijn, ik ook wel gelukkig geweest zou zijn.”